

ATTITÚDOK A HÁZASSÁGRÓL ÉS A GYERMEKVÁLLALÁSRÓL¹

SZALMA IVETT

Bevezetés

Európa demográfiai térképén az elmúlt két évtizedben jelentős változások történtek. A házasságkötések száma csökken, illetve későbbi életkorra tolódik, a válások aránya pedig emelkedik. Egyre többen választják az élettársi együttélést mint első párkapcsolati formát. A párkapcsolati formák változása mellett a termékenységi arányszám is jelentősen alatta marad a népesség reprodukcióját biztosító 2,1-es szintnek. E jelenségek leírására egyes demográfusok, mint Van de Kaa és Lesthage a „második demográfia átmenet” terminust alkalmazták, utalva arra, hogy az iparosodott társadalmak a demográfiai fejlődés egy újabb szakaszába jutottak (Lesthaeghe – Van de Kaa 1986). Sokan azzal számolnak, hogy a változások a család intézményét fenyegetik, a család válságától tartanak. Bár a család valóban évtizedek óta változóban van, a hagyományos keretét jelentő házasság erős alapokon álló intézmény. Magyarországon a lakosság többsége ma is házasságban él, és a gyermekek többsége is házasságban születik. Nemzetközi kérdőíves vizsgálatok eredményei szerint Magyarország egyike azoknak az európai országoknak, amelyeknek a lakossága erősen családcentrikus. Nem vitatható azonban, hogy az elmúlt évtizedekben olyan gazdasági és társadalmi átalakulások zajlottak, amelyek nem kedveztek a házasságkötésnek, a családalapításnak (Bukodi 2001; Thornton – DeMarco 2001). A fiatalok úgy reagálnak a változásokra, hogy az olyan véglegesnek tűnő döntéseket, mint a házasságkötés vagy a gyermekvállalás, megpróbálják elodáztatni.

Az eddigi kutatásokból ismert a házasságkötések számának csökkenése és a termékenységi arányszám közötti kapcsolat, a házasságban élő pároknak az élettársi kapcsolatban élőkhez képest magasabb a gyermekvállalási hajlandósága (Pongrácz 2007, Szalma 2010). Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy az emberek a házasságkötéshez és a gyermekvállaláshoz egyformán fontosnak tartják-e a stabil munkaerő-piaci helyzetet, továbbá különböznek-e a vélemények aszerint, hogy mit tartanak fontosnak a nők, illetve a férfiak házasságkötéséhez, valamint anyává, apává válásához.

¹ A szerző köszönetet mond Füstös Lászlónak, aki lehetővé tette a kérdésblokk lekérdezését, és a tanulmány elkészítésében támogatást nyújtott.

Jelen dolgozat a magyarországi European Social Survey (ESS) felvétel 2009. évi negyedik kérdezési hullámának kiegészítő kérdéseire támaszkodik. Ennek során 1544 embert kérdeztünk meg országos reprezentatív mintán.

Attitűdök és normák

A norma koncepciója mikro-szinten az egyének attitűdjét jelenti egy bizonyos viselkedéssel szemben (Liefbroer – Merz 2010). Társadalmi szinten pedig akkor tekinthető normának egy viselkedés, ha a társadalom többségében konszenzus van annak helyes, vagy helytelen mivoltáról (Liefbroer – Merz 2010). A normák sokfélék lehetnek, attól függően, hogy mire vonatkoznak. Léteznek normák, amelyek a házasságkötés és gyermekvállalás időzítésre vonatkoznak, vagyis arra, hogy hány éves korban kellene az eseménynek bekövetkeznie. Más normák az események szekvenciájára fókuszálnak, arra, hogy bizonyos élet-eseményeknek mi legyen a sorrendje. Ez a tanulmány azokat a normákat vizsgálja, amelyek azt írják elő, vagy azt tiltják, hogy bizonyos viselkedéseknek milyen más viselkedésekkel együtt célszerű előfordulniuk. Például létezhet egy olyan követelmény, amely szerint a gyermekvállaláshoz szükséges, hogy teljes munkaidejű állásban dolgozzon a leendő szülő (Liefbroer – Merz 2010).

A szakirodalomban heves vita tárgya, hogy a survey-vizsgálatok olyan kérdései esetén, mint például, hogy mikor ideális házasságot kötni, vagy mennyire fontos bizonyos dolgok megléte a házasságkötéshez vagy gyermekvállaláshoz, vajon a kapott válaszok tekinthetők-e a társadalomban elfogadott normáknak. A szociológusok többsége úgy véli, ahhoz, hogy egy szabályt, elvárást normának tekintsünk, három kritériumnak kell teljesülnie. Egyrészt elő kell írnia bizonyos viselkedéseket (vagy éppen tiltania kell azt). Másrészt a társadalomban konszenzusnak kell lenni erről a szabályról. A harmadik kritérium pedig, hogy a szabálynak, elvárásnak kényszer-jellegűnek kell lennie, azaz be nem tartását szankcióval kell büntetni (Settersten 2003). Marini (1984) éppen a szankciót hiányolja az életeseményekre vonatkozó normák esetén: jár-e vajon bármiféle szankcióval az, ha az emberek többsége által fontosnak tartott dolgok megléte nélkül kötünk házasságot, vagy vállalunk gyermeket? A szankciók lehetnek informálisak is, mint például a gúny, a megvetés és a pletyka. Heckhausen (1999) amellet érvel, hogy nem is szükséges szankciókat felállítani az életkori normákkal kapcsolatban, hiszen ezek olyan normák, amelyeket az emberek többsége már internalizált.

A normák másik fontos kérdése az a jelenség, amikor bizonyos társadalmi csoportokra nézve ugyanazzal a dologgal kapcsolatban eltérő norma van érvényben. Ezt a jelenséget a szakirodalomban kettős mércének (double standard) nevezik. Korábbi kutatások szerint a férfiak és a nők vonatkozásában kettős mérce létezik a házasságkötés és a gyermekvállalás íratlan szabályait illetően.

Liefbroer és Rijken azt találták, hogy a kohabitációval és a válással szemben is létezik a kettős mérce: a férfiakkal szemben szigorúbb a társadalom, és különösen szigorúbbak a nők (Liefbroer – Rijken 2010).

A témáról folytatott attitűdvizsgálatok célja, hogy felmérjék, milyen a lakosság hozzáállása a házassághoz, az élettársi kapcsolatokhoz és a gyermekvállaláshoz. Amíg egy társadalmi jelenséget a társadalom normának tart, ritkán fordul elő attól eltérő viselkedés, és az attól való eltérést normaszegésként ítélik meg. Azonban ha ezek a normák meggyengülnek, esetleg több norma van érvényben egyszerre, vagy az új normák még nem szilárdultak meg, akkor nagyobb döntési felelősség hárul az egyénre.

A napjainkban folytatott attitűdvizsgálatok azért is időszerűek, mert jelenleg az átmeneti norma-gyengülés folyamatát éljük át. Ugyanakkor a családdal kapcsolatos értékvizsgálatok hazánkban továbbra is egyértelműen tükrözik a megkérdoztetek család-centrikus beállítottságát. Az eddigi kutatások azt mutatják (Pongrácz 2009; Tóth 2002; Blaskó 2006), hogy a magyar társadalom meglehetősen konzervatív felfogású, ha a férfi és a női szerepek megosztásáról, családi értékekről, házasságról, gyerekvállalásról van szó. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a házassodási kedv mégis drasztikusan visszaesett: 1990-hez képest 2007-ben mintegy 40%-kal kevesebb volt a házasságkötések száma, mint 1990-ben. Leginkább a 25 év alattiak házassodási hajlandósága csökkent, miközben kismértékben nőtt a 30-as éveikben járók házasságkötési aránya. Azonban ez a növekedés nem képes ellensúlyozni a fiatal korban meg nem kötött házasságokat (Pongrácz 2009).

Mіндеzen változások ellenére a közvélemény-kutatások arról tanúskodnak, hogy a házasság intézményét a társadalom változatlanul pozitívan ítéli meg. A tanácsolt életforma tekintetében egyértelműen házasságpárti a társadalom. Az élettársi kapcsolatban élő párok többsége is azt tervezi, hogy a későbbiekben házasságot kötnek (Pongrácz – Spéder 2003).

Mi állhat a fiatalok házasság-halasztása mögött, ha továbbra is a házasságot tartják a legjobb életformának? A tradicionális értékek még ma is mérvadóak, vagyis, hogy a házasság komoly dolog, a felnőtttség jelképe és „megállapodott” életformát, biztos anyagi hátteret kíván. Ráadásul továbbra is él a köztudatban az a férfiakkal szembeni elvárás, hogy elsődlegesen nekik kell betölteniük a családfenntartó szerepét. Azonban a fiatalok a bizonytalan jövő miatt egyre kevésbé képesek hosszú távú ígéretet tenni. Nem engedhetik meg maguknak a törvényes együttélést addig, amíg nem alakítanak ki egy biztos egzisztenciát. A férfiak pedig különösen nehéz helyzetben vannak, mert egyre nehezebbé válik az elsődleges családfenntartó szerep betöltése egy olyan társadalomban, ahol a nők hozzájuk hasonlóan otthonosan mozognak a munka világában. Tehát a munkaerőpiac egyre inkább szűkül, kevesebb a lehetőség, miközben nagyobb a verseny. A biztos háttér előteremtése manapság valamivel több időt vesz igénybe, mint korábban. Ez részben azzal magyarázható, hogy egyre több időt

töltenek a fiatalok az iskolapadban, és egyre nehezebb elindítani a karrierjüket. Így lehetséges, hogy az értékek fennmaradtak, miközben a társadalom egyre nagyobb toleranciát mutat az olyan magatartási formákkal szemben, mint a házasságon kívüli együttélés, a házasság halasztása és a házasságon kívüli gyermekvállalás. Ugyanakkor továbbra is fennáll a házások és a még egyedülállók közötti különbségtétel a társadalom részéről. A nőtlenekkel és a hajadonokkal szemben jóval elnézőbb a társadalom, nem kíván tőlük feltétlen következetességet, tervszerűséget, ellenben a házásoktól elvárja, hogy „benőjön a fejük lágya” (Cseh-Szombathy 1979; Utasi 2002). Ebből következően teljesen racionális döntés a fiatalok részéről, hogy halasztják a házasságkötést, hogy minél kevesebb kontroll érje őket a társadalom részéről.

Az ISSP adatbázisán végzett nemzetközi összehasonlítások is azt jelzik, hogy meglehetősen tradicionális gondolkodásúnak számítottunk (Blaskó 2006). Nemzetközi összevetésben nálunk értenek legtöbbször egyet azzal az állítással, hogy a házások másoknál boldogabbak. Tóth Olga szerint a magyarok nemcsak a házasság érzelmi dimenzióját tartják fontosnak, hanem a racionálisabb oldalát is, mivel nálunk nagymértékben értenek egyet azzal is, hogy a házasság anyagi biztonságot nyújt. A „gyermek nélkül üres az élet” kijelentés elfogadottsága szintén nagyon erőteljes hazánkban. (Tóth 2002).

A magyar népesség döntő többsége tehát a gyermeket az élet fontos, elengedhetetlen részének tartja. Bár ez a legtöbb országban így van, nálunk az átlagosnál is magasabb ez az arány (Kapitány – Spéder 2009). Ennek ellenére Magyarország 2008. évi adatok szerint a világ egyik legalacsonyabb termékenységgű országa. A magyarországinál alacsonyabb gyermekvállalási kedv az Európai Unióban csak Lengyelországban és Szlovákiában figyelhető meg (Kapitány – Spéder 2009).

A rendszerváltozás után bekövetkezett termékenységsökkenés az egész régióban arra vezethető vissza, hogy a korábbi fiatalkori gyermekvállalási minta megszűnt, és mind több nő halasztotta első gyermekének megszületését a húszas évei végére, harmincas évei elejére. A gyermekvállalás idősebb életkorra halasztásban fontos szerepet játszik a '90-es évek közepétől jellemző iskolai expanzió, amely főleg a nőket érintette. A fiatalok egy jelentős része a 20-as évei közepéig nappali tagozaton tanul. Az iskolába járás pedig az egyik fő akadály a gyermekvállalásnak, hiszen a tanulói státusz nem egyeztetethető össze a szülői státussal (Szalma 2010). A halasztás másik oka lehet, akárcsak a házasság esetében, a karrier kezdetén tapasztalható bizonytalan munkaerő-piaci helyzet.

Tóth Olga (1993) vizsgálta a kilencvenes évek elején, hogy Magyarországon mit gondolnak a nők, mikor kell gyermeket vállalni? Azt találta, hogy minél több idő telik el az iskola befejezése után annál időszerűbb gyermeket szülni. Azaz nem egy abszolút kor, hanem sokkal inkább egy-egy életesemény bekövetkezése határozza meg a gyermekvállalás időzítését. Egy interjú vizsgálat tanúsága szerint, amelyet Budapesten végeztek 2004-ben 19 párral, azaz, 38

személlyel, akiknek a többsége 1973–1975 között született, a legfontosabb feltételek közé a saját lakás, a biztos jövedelem és a biztos munkahely tartozik és csak elvétve került szóba lelki felkészültség, bizonyos fokú érettség, valamint a jó, boldog partnerkapcsolat (Hollós – Bernardi 2009).

Változók és módszerek

Az ESS negyedik hullámának lekérdezésére 2009 elején került sor egy országos reprezentatív mintán. A fő kérdőívet kérdezőbiztosok kérdezték le, azonban a tanulmányban elemzett kérdések önkitöltős formában kerültek felvételekre. A mintát véletlenszerűen ketté bontottuk annak alapján, hogy a válaszadó páros vagy páratlan napon született-e. Az 1544 fős mintából 742 személy töltötte ki az „A” és 708 a „B” változatot, 94-en pedig nem töltötték ki egyiket sem. Az „A” blokkban azt kérdeztük: „Ön szerint mennyire fontosak a következő dolgok ahhoz, hogy egy NŐ megházasodjon?” A „B” blokkban ugyanezt a férfiakra vonatkoztatva tettük fel: „Ön szerint mennyire fontosak a következő dolgok ahhoz, hogy egy FÉRFI megházasodjon?” A következő itemek fontosságát kellett rangsorolniuk: 1. befejezze az iskoláit, 2. teljes munkaidejű állása legyen, 3. legyen független anyagilag, 4. legyen saját lakása, 5. a család támogatását élvezze, 6. biztos állása legyen, 7. a közvetlen környezet elvárásai, 8. ne legyen munkanélküli.

A párkapcsolat formálódásán kívül a gyermekvállalás „követelményeit” is vizsgáltuk. Az „A” blokkban: „Ön szerint mennyire fontosak a következő dolgok ahhoz, hogy egy NŐ gyereket vállaljon?” míg a „B” blokkban ugyanezt a férfiakra vonatkoztatva tettük fel: „Ön szerint mennyire fontosak a következő dolgok ahhoz, hogy egy FÉRFI gyereket vállaljon?”. Ennél a kérdésnél a következő 10 item fontosságának értékelését kértük: 1. befejezze az iskoláit, 2. a szülei tudják őt támogatni, 3. stabil párkapcsolatban éljen, 4. magas jövedelme legyen, 5. ne függjön anyagilag a szüleitől, 6. teljes munkaidejű állása legyen, 7. legyen megházasodva, 8. legyen saját lakása, 9. ne legyen munkanélküli, 10. a család támogatását élvezze.

A válaszadók mindegyik esetben 1-től 4-ig osztályozták az itemek fontosságát (1 = egyáltalán nem fontos, 4 = nagyon fontos). A minta két részre bontása (split ballot design) kivételes lehetőséget nyújt arra, hogy a kettős mérce jelenségét vizsgáljuk. Mivel minden kérdezettnek csak a nőkre, vagy csak a férfiakra vonatkozó kérdést kell megválaszolnia, nem fordulhatott elő az a jelenség, hogy a válaszadók a nőkre és a férfiakra vonatkozó válaszait egymáshoz „hangolják”. Ha például a nők esetében nagyon fontosnak ítélték az iskola befejezését a házassághoz, akkor ha ugyanerre a kérdésre a férfiakra vonatkozóan is választ kérünk, hajlamosabbak lettek volna arra, hogy ezt férfiak számára is nagyon fontosnak gondolják.

A kérdések összeállítása során arra törekedtünk, hogy a házassággal és a gyermekvállalással kapcsolatban a munkaerőpiacra vonatkozó attitűdöket mérjük fel. Feltételeztük, hogy a két esemény mögött hasonló okok húzódnak, ezért a házasság és a gyermekvállalás jelenségének elemzéséhez hasonló változókat vontunk be a modellben.

Vannak változók, amelyek a munkaerő-piaci helyzet stabilitását (ne legyen munkanélküli, teljes munkaidejű állása legyen, biztos állása legyen), más változók pedig (a saját lakás és anyagi függetlenség) az anyagi helyzetet mérik. A saját lakás azért is releváns, mert Magyarországon az emberek törekednek önálló lakást szerezni, a lakás-bérlés intézménye nem terjedt el. Az iskola befejezését azért gondoljuk fontosnak, mert az utóbbi években következett be egy nagy volumenű expanzió, amely azzal jár, hogy a fiatalok hosszabb ideig járnak iskolába, későbbi életkorba fejezik azt be. Két item pedig a külső környezetre (család támogatása, közvetlen környezet elvárásai) vonatkozik. A család támogatásának nálunk régóta nagy jelentősége van, és a családi kohézió szerepe a rendszerváltozást követően fel is értékelődött, csak a tágabb közösségek felé csökkent a mértéke (Utasi 2002). A külső környezet elvárásai egyre kevésbé kontrolálják az egyén viselkedését.

Az elemzéshez átlagszámításokat, illetve a legkisebb térelemzés módszerét, MINISSA – modellt (Michigan-Israel-Nijmegen Integrated Smallest Space Analysis) használtuk, amely lehetőséget ad arra, hogy ne csak az egyes itemek fontosságának megítéléséről kapjunk képet, hanem arról is, hogy azok hogyan kapcsolódnak egymáshoz, mi a struktúrájuk, hogyan helyezkednek el a házasság, illetve a gyermekvállalás terében. A MINISSA modell, mint más MDS modellek különbözőségi vagy hasonlósági mérték alapján végzi el az adatmátrix elemzését, azaz olyan algoritmust használ, amely lehetővé teszi, hogy megtaláljuk n pont koordinátáit egy r dimenziós térben úgy, hogy a pontok közötti távolságok sorrendisége megegyezzen a különbözőségek sorrendjével (Füstös et al. 2004). A modell előnye más MDS eljárásokkal szemben, hogy sikerebb a szuboptimális megoldások elkerülésben.² (Füstös et al. 2007) Végül a PROFIT-modell³ (*PRO*perty *FIT*ting) használatával preferencia tengelyeket illesztettünk a Minissa modell terébe, amelynek segítségével azt is láthatjuk, hogy az egyes társadalmi csoportok preferencia tengelyei hogyan illeszkednek a házasság és gyermekvállalás terébe.

² A MINISSA eljárás egy másik gyakorlati haszna, hogy lehetővé teszi, hogy a koordinátáihoz preferencia tengelyt illesszünk

³ Ez az eljárás az adott tulajdonsághoz megkeresi az adott térben legjobban illeszkedő vektort, azt, amelyik maximálisan korrelál az adott tulajdonságokkal.

Hipotézisek

Nálunk nagyobb az eltérés a vágyak és a gyakorlat között, mint más országokban mind a házasság, mind a gyermekvállalás tekintetében. Annak ellenére, hogy a legtöbben házasságban szeretnének élni és több gyermeket szeretnének, a gyakorlat azt mutatja, hogy egyre kevesebb a házások aránya, és a gyermekszületések száma is jóval elmarad az ideálisnak tartottól (S. Molnár – Dobossy 2009). Feltételezésünk szerint e jelenség mögött az állhat, hogy nálunk nagyon fontosnak ítélik a stabil munkaerő-piaci helyzet meglétét mind a házasság kialakításához, mind a gyermekvállaláshoz, amelyet azonban a fiatal felnőtteknek egyre nehezebb elérniük. A kockázat csökkentése érdekében amíg nem tudnak stabil munkaerő-piaci helyzetet kialakítani, addig elhalasztják a házasságkötést és a gyermekvállalást. Természetesen más alternatív magyarázatok is szóba jöhetnek. Ilyen alternatív magyarázat lehet például, hogy több választási lehetőségük van a mai fiataloknak: a gazdaságban bekövetkezett strukturális változásoknak köszönhetően a fogyasztási javak könnyebben elérhetővé váltak, ami csökkenti a házasságkötés és a gyermekek relatív értékét (Easterlin 1987).⁴

Az elemzés hipotézisei a következőkben foglalhatók össze:

H1 Azt vártuk, hogy az emberek mind a házassághoz, mind pedig a gyermekvállaláshoz a biztos munkaerő-piaci státust gondolják a legfontosabbnak.

H2 Mivel Magyarországon továbbra is sokan vélik úgy, hogy a férfiaknak kell elsősorban a családfenntartó szerepet betölteniük – annak ellenére, hogy régóta a kétkeresős családmódel az uralkodó – ezért a munkaerő-piaci státus fontosságát még markánsabbnak gondoltuk a férfiakra nézve, mint a nőkre. Arra számítottunk, hogy létezik egyfajta „kettős mérce” ebben a dimenzióban. A férfiakkal szemben szigorúbb elvárásnak gondoltuk a stabil munkapiaci helyzet meglétét a házassághoz és a családalapításhoz, mint a nőekkel szemben.

H3 Feltételeztük, hogy a kettős mérce fenntartása a nőkre jobban jellemző. Ők azok, akik inkább elvárják a férfiaktól a családfenntartó szerepet. Mivel a házasság régebben gazdasági stabilitást is jelentett a nők számára, feltételeztük, hogy tovább él az elvárás: a férj kötődjön szorosabban a munkaerőpiachoz. Ráadásul gyermekvállalás során a nők kényszerülnek rövidebb-hosszabb időt a munkaerőpiacon kívül tölteni, ekkor pedig rákényszerülnek partnerük gazdasági segítségére, mivel a gyermeknevelési járulék nem helyettesíti a kiesett fizetéseket.

H4 Arra számítottunk, hogy az életkori dimenzió mentén jelentős különbséget találunk mind a házassághoz, mind a gyermekvállaláshoz szükséges dolgok fontosságának megítélésében. Az utóbbi időben jelentős változások történtek: mind a házassági, mind a termékenységi minta megváltozott. A fenti események későbbi életkorra tolódtak, illetve a házassági kedv és a termékenységi arányszámok is csökkentek. Az idősebb korosztály úgy szocializálódott, hogy a

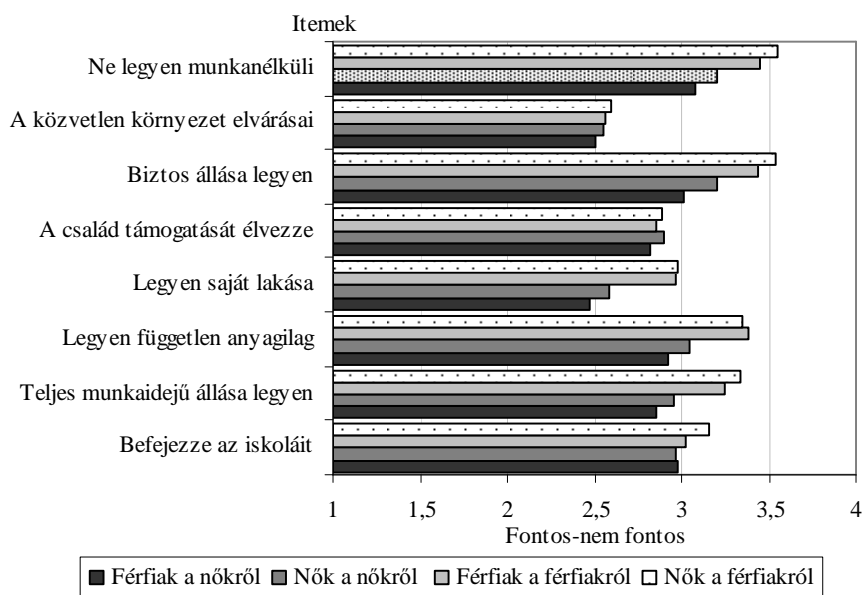
⁴ Azonban ebben a kutatásban nincsenek olyan kérdések, amelyek lehetővé tennék az alternatív magyarázatok tesztelését.

biztos munkaerő-piaci pozíció adott volt számára. Ezért azt vártuk, hogy ők látják leginkább fontosnak a munkaerő-piaci stabilitás meglétét. A fiatal kohorsz, amely még családalapítás előtt áll, inkább elfogadja a munkaerő-piaci bizonytalanságot, és ennek kivédésére összpontosít. Így számára relatíve fontosabb lehet a családi támogatás és az anyagi biztonság, illetve a párkapcsolati stabilitás, mint az idősebb kohorsz számára.

H5 Feltételeztük, hogy a magasabb iskolai végzettségűek jobb pozícióban vannak a munkaerőpiacon, ezért ők kevésbé találják fontosnak a munkaerő-piaci változókat, mint alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező társaik.

Mi szükséges a házassághoz?

A következőkben áttekintjük, hogy a válaszadók miként vélekednek arról, mi fontos a házasságkötéshez. Külön vizsgáljuk, a nők és a férfiak mit gondolnak: mely tényezők fontosak ahhoz, hogy egy nő, illetve egy férfi házasságot kössön.

Esetszám: 1443

Forrás: ESS 4. hullámának magyar adatai alapján.

*I. Ahhoz, hogy egy nő/férfi megházasodjon mennyire fontosak a következő dolgok?
Respondents' opinions on the importance of some criteria to get married, by the respondents' and marrying persons' sex*

A házasságkötéshez mind a férfiak, mind a nők számára és mindkét nem véleménye szerint az a két dolog a legfontosabb, hogy *ne legyenek munkanélküliek és biztos állásuk legyen* (I. ábra). A legkevésbé fontos „kritériumok” a *közvetlen környezet elvárásai* és a *saját lakás tulajdonlása* voltak a nők házasságkötése esetén, míg egy férfi házasságkötéséhez a *közvetlen környezet elvárásai* és a *család támogatása* bizonyultak a legkevésbé fontosnak. A férfiak házasságkötéséhez valamennyi item fontosabb, mint a nők házasságkötéséhez mind a nők, mind a férfiak szerint (osztályzat-átlag: férfiak szerint 2,83, a nők szerint 2,93).

1. Ahhoz, hogy egy nő/férfi megházasodjon, mennyire tartják fontosnak a következő dolgokat?⁵ (%)

Respondents' opinions on the importance of some criteria to get married by the respondents' and marrying persons' sex

	Férfiak a nőkről		Nők a nőkről		Férfiak a férfiokról		Nők a férfiokról	
	Nem fontos	Fontos	Nem fontos	Fontos	Nem fontos	Fontos	Nem fontos	Fontos
Befejezze az iskoláit	31,7	68,3	32,1	67,9	27,7	72,3	24,0	76,0
Teljes munkaidéjű állása legyen	35,1	64,9	30,6	69,4	15,4	84,6	11,5	88,5
Legyen független anyagilag	24,4	75,6	18,1	81,9	5,8	94,2	6,4	93,6
Legyen saját lakása	57,6	42,4	51,8	48,2	29,0	71,0	27,5	72,5
A család támogatását élvezze	28,8	71,2	25,9	74,1	33,4	66,6	28,7	71,3
Biztos állása legyen	21,6	78,4	14,9	85,1	4,9	95,1	5,2	94,8
A közvetlen környezet elvárásai	49,5	50,5	48,3	51,7	48,1	51,9	46,4	53,6
Ne legyen munkanélküli	19,3	80,7	16,0	84,0	8,5	91,5	5,3	94,7

Esetszám: 1443

Forrás: ESS 4. hullámának magyar adatai alapján.

Megfigyelhető, hogy a válaszadók szinte valamennyi itemet fontosnak tartják (1. táblázat). A környezet elvárásait körülbelül ugyanannyi ember tartja fontosnak, mint nem fontosnak, a saját lakás meglétét pedig a férfiak többsége (58%-a) nem gondolja fontosnak ahhoz, hogy egy nő férjhez menjen.

⁵ Összevontuk az egyáltalán nem fontos és a nem fontos kategóriát, illetve a fontos és a nagyon fontos kategóriát a könnyebb áttekinthetőség érdekében.

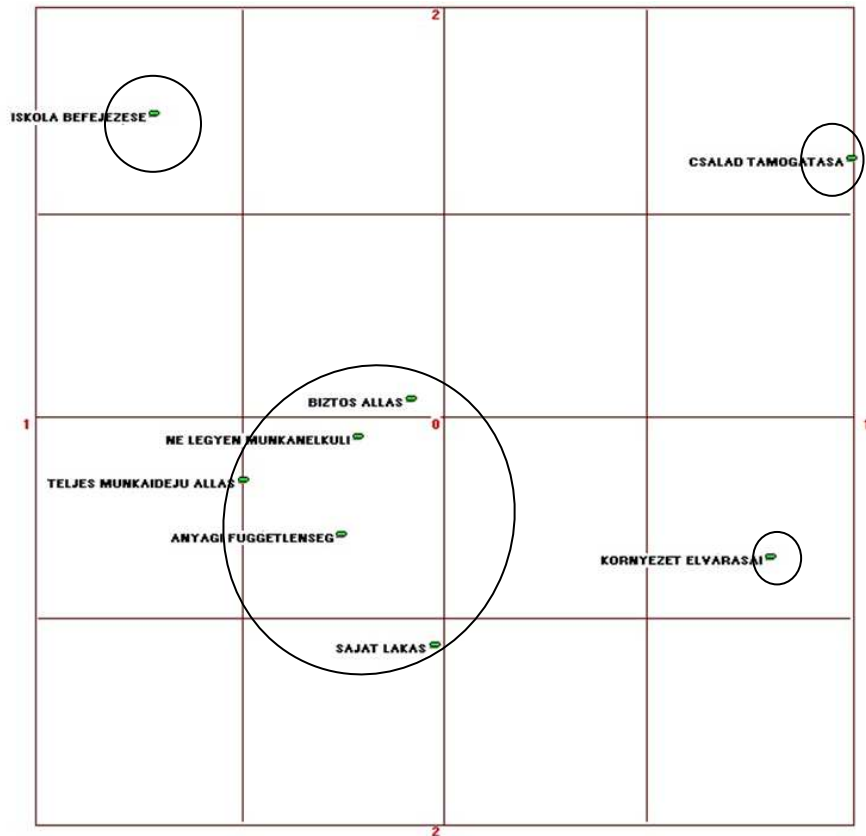
Az I. ábra és az 1. táblázat alapján megállapítható, hogy létezik a „kettős mérce” a férfiak és a nők házasságkötése tekintetében. A kérdezettek fontosabbnak tartják, hogy a házasulandó férfiak ne legyenek munkanélküliek, biztos állásuk legyen, és teljes munkaidős állásban dolgozzanak, és kevésbé tartják ezt elvárhatónak a házasulandó nők esetében. A munkapiaci pozíción kívül ez a kettős mérce kiterjed az anyagi stabilitásra is: fontosabb, hogy a házasulandó férfiak függetlenek legyenek anyagilag és rendelkezzenek saját lakással, mint a házasulandó nők. Ugyanakkor nem figyelhető meg, hogy ezt a kettős mércét a nők alkalmazzák. A férfiakkal szembeni szigorúbb elvárás mind a nőket, mind magukat a férfiakat jellemzi. A nők szigorúbb kritériumokat állítanak fel a házasságkötéssel kapcsolatban mind magukkal, mind a férfiakkal szemben.

Vizsgálatunk egybecseng Tóth Olga (2002) ISSP 2002. évi adatbázisán végzett nemzetközi összehasonlításból származó eredményével, amely szerint Magyarország azon országok közé tartozik, amely úgy tekint a házasságra, mint anyagi biztonság forrására. A férfiak és nők véleménye között ebben a kérdésben nem volt szignifikáns különbség a nemzetközi minta egészében. Ugyanakkor Bulgáriában, Magyarországon és Oroszországban inkább a nők hajlamosabbak anyagi biztonságot tulajdonítani a házasságnak. Ez azért figyelemre méltó, mert Magyarországon a fejlett országok tendenciájával szemben a '90-es évekre erőteljesen csökkent a női foglalkoztatás mértéke (Frey 2001). A rendszerváltás hatására sokan kényszerültek elhagyni a munkapiacot, és felerősödött az az igény, hogy a nők a háziasszonyi, anyai teendőkre összpontosítsanak. Ezt Blaskó Zsuzsa (2005) azzal magyarázza, hogy a kényszerű otthonmaradás miatt értékelődtek fel a tradicionális női szerepek. Így érthető, ha a nők jelentős csoportjai számára a házasság jelenthette az anyagi biztonságot (Tóth 2002).

A következőkben a házasságot befolyásoló tényezőket vizsgáljuk meg részletesebben aszerint, hogy azok miként kapcsolódnak, rendeződnek egymáshoz.

A házasság terének struktúrája

Először azt vizsgáljuk vajon van-e különbség a vizsgált tényezők egymás közötti összekapcsolódásaiban attól függően, hogy férfira, vagy nőre gondolnak a kérdezettek. Ennek megállapítására az MINISSA modellt használjuk. A II. és III. ábra mutatja be, hogy az egyes változók milyen viszonyban vannak egymással, és melyek azok, amelyek egy-egy csoportot alkotnak.

Esetszám: 734

Forrás: ESS 4. hullámának magyar adatai alapján.

II. Ahhoz, hogy egy nő megházasodjon mennyire fontosak a következő dolgok?

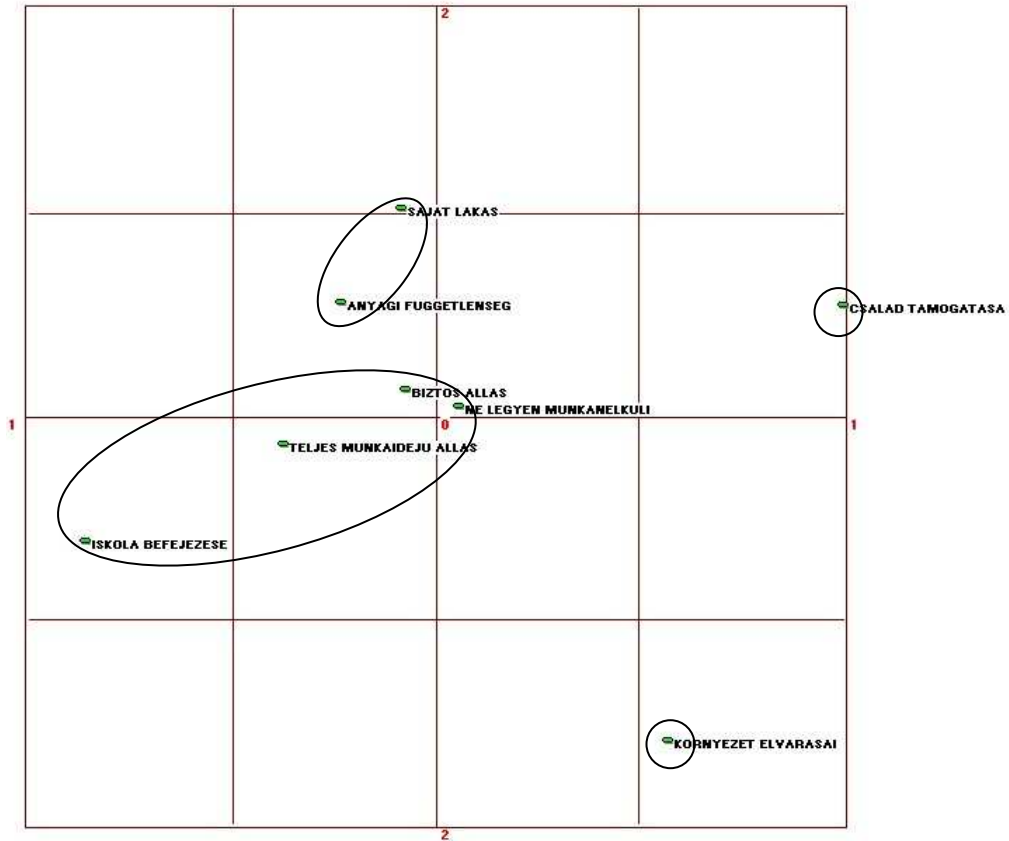
MINISSA modell

The importance of some criteria for a woman's marriage

A II. ábra azt mutatja be, hogy az általunk vizsgált tényezők hogyan helyezkednek el a házasságkötés terében, melyek azok a változók, amelyek szorosan együtt járnak, közel vannak egymáshoz a térben, csoportokat alkotnak. Látható, hogy van egy nagyobb klaszter, amely az *anyagi függetlenség*, a *teljes munkaidejű állás*, a *ne legyen munkanélküli*, a *biztos állás* és a *saját lakás* változókat foglalja magába. Ezt a klasztert tehát, amely egyesíti a munkapiaci pozíció és az anyagi helyzet változókat a **munkaerő-piaci pozíció** klaszterének nevezzük.

Azokat tömöríti, akik szerint a házasságkötéshez az a fontos, hogy a fiatal megállja a helyét a munkaerőpiacon, és ennek következtében anyagilag független legyen a szüleitől. Ebben az esetben egyfajta önmagára támaszkodó attitűdről van szó. Ezzel szemben helyezkedik el a családi támogatást, azaz a **külső támogatást elvárók** csoportja. Ezen kívül még két egy-egy változóból álló klasztert különítettünk el: az egyik a **környezet elvárásait** fontosnak tartók, a másik az **iskola befejezését fontosnak tartók** csoportja. Az y tengely tekinthető egy külső-belső tengelynek, mert az y tengely egyik felén az iskola befejezése és a munkaerő-piaci pozíció kap helyet, melyek egyfajta önerőre való támaszkodást képviselnek. A tengely másik felén a családtámogatás és a környezet elvárásai szerepelnek, azaz a térnek ez a része a külső tényezőktől való függést jelenti. Az x tengely pedig a házasságra való felkészülés tengelyének tekinthető. Az egyik tér-rész, ahol a családi támogatás és az iskola befejezése foglal helyet, a házasság előfeltételének tekinthető. Az ezzel szemben elhelyezkedő tér tekinthető a házasságra való készenlét terének, mivel a biztos munkaerő-piaci anyagi háttér, valamint a környezet elvárásai is azt jelzik, hogy az illető készen áll a házasságra.

Látható (III. ábra), hogy a férfiaknál némileg eltérő klaszter-struktúrát különböztetünk meg. A **munkaerő-piaci pozíció** klaszteréből kiválik az **anyagi stabilitás** klasztere (saját lakás, anyagi függetlenség). Az iskola befejezése nem különül el önálló klaszterként, hanem a munkaerő-piaci pozíció klaszteréhez kapcsolódik. Ez azt jelzi, hogy a férfiaknál az iskola befejezése és a munkavállalás szorosabban kapcsolódik egymáshoz, mint a nőknél. Mögötte az is állhat, hogy a nők egy része a munkaerő-piaci karrierjük megkezdése előtt családot alapít, és életútjuk csak egy későbbi szakaszban csatlakozik a munkaerőpiac-hoz. A **külső támogatást elvárók és a környezet elvárásait fontosnak tartók** csoportjait a férfiak esetében is önálló klasztert alkotnak. Az y tengely a férfiaknál is egy külső-belső tengelynek tekinthető, az x tengely pedig nehezen értelmezhető, mert a klaszterek nem szóródnak az x tengely mentén.

Esetszám: 709

Forrás: ESS 4. hullámának magyar adatai alapján.

*III. Ahhoz, hogy egy férfi megházasodjon mennyire fontosak
a következő dolgok? MINISSA modell
The importance of some criteria for a man's marriage*

Megvizsgáltuk, vajon mennyire térnek el a klaszter-átlagok annak megítélésben, hogy mi fontos egy férfi vagy egy nő házasságkötéséhez.

A 2. táblázat azt mutatja: hipotézisünkkel összhangban a társadalom úgy ítéli meg, hogy a munkaerő-piaci helyzet házasság esetén inkább a férfiaknál számít. A családi támogatást és a környezet elvárásait fontosnak tartók esetében nincs szignifikáns különbség a férfiak és a nők helyzetének mérlegelése között.

A társadalom, tehát továbbra is azt várja el a férfiaktól, hogy csak akkor alapítsanak családot, amikor már stabil munkaerő-piaci helyzetet alakítottak ki. A nőkkel szemben azonban megengedőbb a társadalom. Tőlük kevésbé várja el a munkaerő-piaci helyzet stabilitását házasságkötésük előtt. Ez azt igazolja, hogy tovább él a férfiak családfenntartó szerepének tradicionális követelménye.

2. A klaszterek összehasonlítása: *Mi fontos ahhoz egy nő/férfi megházasodjon?*
The comparison of cluster averages: the important criteria for a man/woman's marriage

	Család támogatása klaszter	Környezet elvárása klaszter	Munkaerő-piaci helyzet klaszter
Mi fontos ahhoz, hogy egy nő megházasodjon?	2,87	2,53	2,95
Mi fontos ahhoz, hogy egy férfi megházasodjon?	2,87	2,58	3,20
Szignifikancia	0,99	0,25	0,00

Esetszám: 1443

Összhangban más kutatások eredményeivel (Blaskó 2006; Tóth 2002) a hagyományos társadalmi normák továbbra is azt a képet erősítik, hogy a nők számára legfontosabb feladat a család ellátása, míg a férfiak a család anyagi biztonságáért felelősek. Nemzetközi összehasonlító kutatások bizonyítják, hogy negyvenévesi erőltetett emancipáció ellenére (vagy éppen azért) a magyar társadalom családképe különösen patriarchális, legalábbis a vallott értékek szintjén (Nagy – Primecz 2010. 6). Ezt a szerzők azért tartják meglepőnek, mert olyan országokban, ahol a nők nagy része részidős állásokban foglalkoztatott (pl.: Németországban, Angliában) a nemek egyenlőségére vonatkozó attitűdök sokkal inkább elterjedtek, mint nálunk (Nagy – Primecz 2010), ahol a nők túlnyomó többsége teljes idejű állásban volt foglalkoztatott a rendszerváltásig. Bár a '90-es évek elejétől jelentősen csökkent a nők munkapiaci részvétele (ami a nyugat-európai trenddel ellentétes), a részidős állások hiánya következtében a foglalkoztatottak nagy hányada továbbra is teljes állásban dolgozik.

A házassághoz fontosnak tartott tényezők megítélésé életkori csoportok és iskolai végzettség szerint

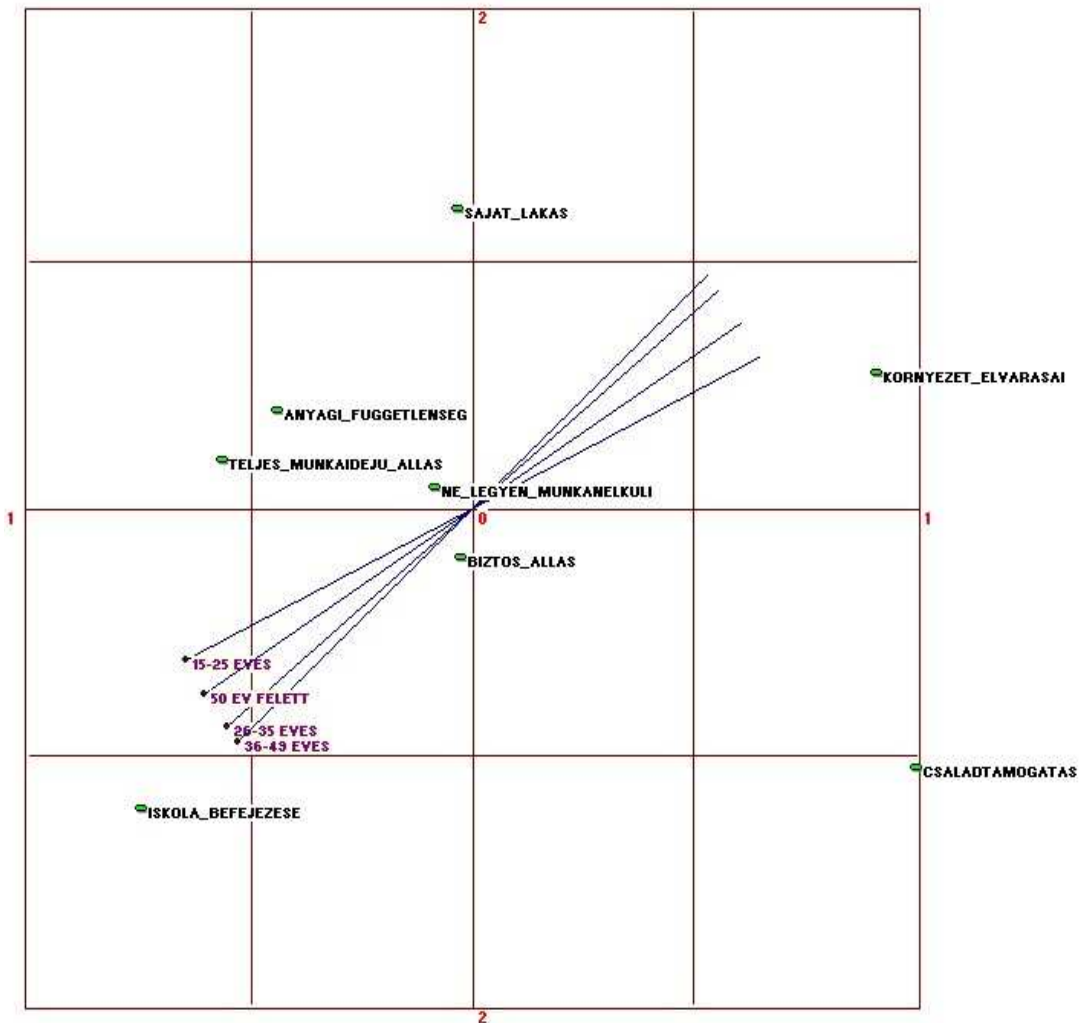
A továbbiakban azt vizsgáljuk, van-e eltérés abban, hogy a különböző demográfiai-társadalmi helyzetű válaszadók miként vélekednek a házassághoz fontosnak tartott dolgokról. Először a teljes minta alapján készítettük el a házasság terének MINISSA modell-becslését. Ebbe a térbe illesztettük a különbö-

ző társadalmi csoportokat a PROFIT modell segítségével. A korábbiakból kiderült, hogy a válaszadók neme szerint nincs jelentős eltérés. Különbség sokkal inkább abban mutatkozik, hogy egy férfi vagy egy nő házasságkötésének feltételeiről, követelményeiről kell-e a válaszadóknak véleményt mondaniuk.

Mivel az utóbbi időkben jelentős attitűdváltozások történtek a házasság, az élettársi kapcsolatok és más rugalmas párkapcsolati formák megítélésében, érdekes megvizsgálni, időben változtak-e az álláspontok arról, hogy milyen dolgok megléte szükséges a házasságkötéshez. Mivel nem állnak rendelkezésünkre longitudinális adatok, azt tudjuk csak megvizsgálni, hogy kohorszonként van-e szignifikáns különbség a vizsgált kérdésben.

A IV. ábrán látható, hogy a 15–25 évesek és az 50 felettiak, valamint 26–35 és 36–49 évesek állnak egymáshoz közel. A legfiatalabb és a legidősebb korcsoport számára fontosabb az anyagi függetlenség és a teljes munkaidőjű állás, a középső kohorszoknál pedig inkább a család támogatását, az iskola befejezését és a biztos állást preferálják. A legfiatalabb korosztály számára azért lehet fontos a teljes munkaidős állás és az anyagi függetlenség, mert ők maguk valószínűleg még nem függetlenek és nem rendelkeznek teljes munkaidős állással tehát a szüleiktől függnek anyagilag. Ezért gondolhatják úgy, hogy ezeknek a körülményeknek a megléte nélkülözhetetlen a házassághoz. A legidősebb korosztály viszont úgy szocializálódott, hogy teljes munkaidős állásban dolgoztak és anyagilag függetlenek voltak a szüleiktől házasságkötésük idején, ezért a fiataloktól is ezt várják el. A házasságkötési korban lévő korosztály számára a tanulmányok befejezése fontos, illetve a többi kohorszhoz képest fontosabbnak találják a család támogatását. A modell eredménye megerősíti a negyedik hipotézisünket a házasságra vonatkozóan.

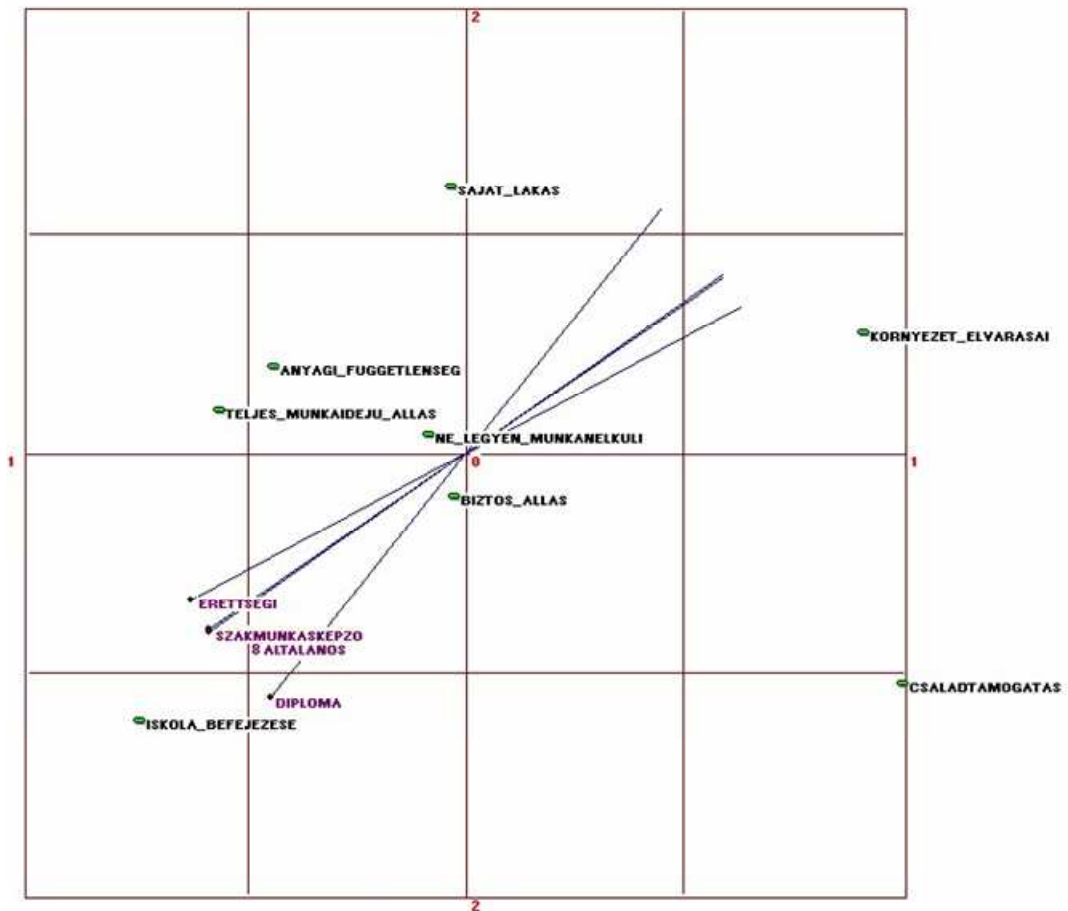
Iskolai végzettsége tekintetében az utóbbi években jelentős változások következtek be: növekedett a magasabb iskolai végzettségűek aránya. Jól ismert tény, hogy az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a házassághoz való hozzáállást (Bukodi 2004; Szalma 2009). A magas iskolai végzettséggel rendelkező nők kevésbé tartják fontosnak a házasságot, hiszen egyedül is képesek önálló egzisztenciát teremteni (Utasi 2004).

Esetszám: 1443

Forrás: ESS 4. hullámának magyar adatai alapján.

*IV. Korcsoportok preferenciái a házasság terében
 PROFIT modell
 Different age-groups' preferences in the space of marriage*

Esetszám: 1443

V. A különböző iskolai végzettségű csoportok preferenciái a házasság terében
PROFIT modell

*The preferences of groups with different educational status
in the space of marriage*

Az V. ábra alapján azt állapíthatjuk meg, hogy az érettségivel rendelkezők körében legfontosabb az anyagi függetlenség, a teljes munkaidejű állás és az, hogy ne legyenek munkanélküliek. A diplomások körében a család támogatásának és a biztos állásnak van kiemelkedő fontossága, míg a környezeti elvárások és a saját lakás ebben a körben a legkevésbé fontosak. Megfigyelhető továbbá, hogy az

iskolai végzettség nem mutat lineáris kapcsolatot, hiszen a szakmunkásvizsgával rendelkezők jobban hasonlítanak a diplomásokhoz, mint az érettségizettek. Csak részben tudtuk igazolni a házasságra vonatkozó ötödik hipotézisünket. Bár azt, a házasságra készülő személy, hogy ne legyen munkanélküli, a diplomások kevésbé ítélték fontosnak, mint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, azonban a biztos állás éppenséggel a diplomások számára a legfontosabb.

Mi szükséges a gyermekvállaláshoz?

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy az emberek miként vélekednek: mely dolgok meglete fontos az anyává, illetve az apává váláshoz. Külön vizsgáljuk az apává és az anyává válást aszerint, hogy mit gondolnak erről a nők és a férfiak.

3. Ahhoz, hogy egy nő/férfi gyermeket vállaljon, mennyire fontosak a következő dolgok?, %⁶

Respondents' opinions on the importance of some criteria to have children, % by the respondents' and childbearing persons' sex

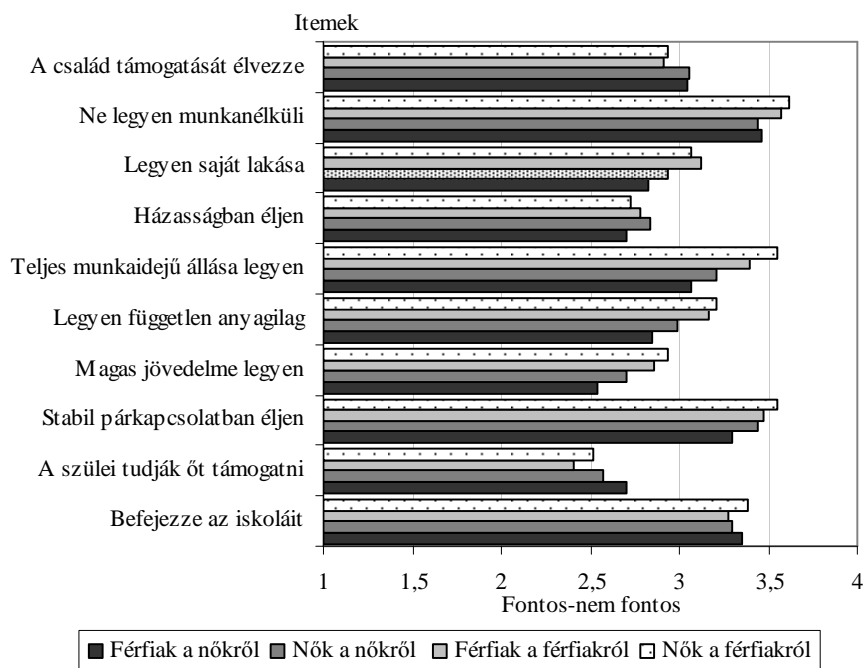
	Férfiak a nőkről		Nők a nőkről		Férfiak a férfiokról		Nők a férfiokról	
	Nem fontos	Fon-tos	Nem fontos	Fon-tos	Nem fontos	Fon-tos	Nem fontos	Fon-tos
Befejezze az iskoláit	9,7	90,3	15,4	84,6	16,1	83,9	10,5	89,5
A szülei tudják őt támogatni	36,1	63,9	45,0	55	55,8	44,2	47,2	52,8
Stabil párkapcsolatban éljen	10,8	89,2	9,2	90,8	6,4	93,6	5,2	94,8
Magas jövedelme legyen	49,2	50,8	40,6	59,4	30,1	69,9	26,8	73,2
Legyen független anyagilag	27,5	72,5	21,3	78,7	17,0	83,0	10,2	89,8
Teljes munkaidejű állása legyen	21,3	78,7	16,8	83,2	7,3	92,7	4,2	95,8
Házasságban éljen	43,2	56,8	39,6	60,4	40,3	59,7	45,2	54,8
Legyen saját lakása	30,4	69,6	29,8	70,2	19,0	81,0	18,0	82,0
Ne legyen munkanélküli	5,5	94,5	6,4	93,6	3,5	96,5	4,6	95,4
A család támogatását élvezze	18,3	81,7	15,3	84,7	28,0	72,0	25,8	74,2

Esetszám: 1443

Forrás: ESS 4. hullámának magyar adatai alapján.

⁶ A könnyebb áttekinthetőség érdekében összevontuk az egyáltalán nem fontos és a nem fontos kategóriát, illetve a fontos és a nagyon fontos kategóriát.

A 3 táblázatban látható, hogy a válaszadók valamennyi felsorolt tényezőt fontosnak tartják a gyermekvállaláshoz. Ez alól csak a szülői támogatás bizonyul kivételnek abban az esetben, ha férfiak nyilatkoztak az apává váláshoz fontos dolgokról: 56%-uk gondolta úgy, hogy ehhez a szülői támogatás nem fontos.

Esetszám: 1443

Forrás: ESS 4. hullámának magyar adatai alapján.

VI. Ahhoz, hogy egy nő/férfi gyermeket vállaljon, mennyire fontosak a következő dolgok?

Respondents' opinions on the importance of some criteria to have children, by the respondents' and childbearing persons' sex

A gyermekvállalás legfontosabb kritériumának az bizonyult, hogy ne legyen munkanélküli a leendő szülő (VI. ábra), és csak ezt követte a stabil párkapcsolat megléte ahhoz, hogy egy férfi apává váljon. A felsorolt itemek (követelmények) megléte mind a férfiak, mind a nők szerint valamivel fontosabb az apává,

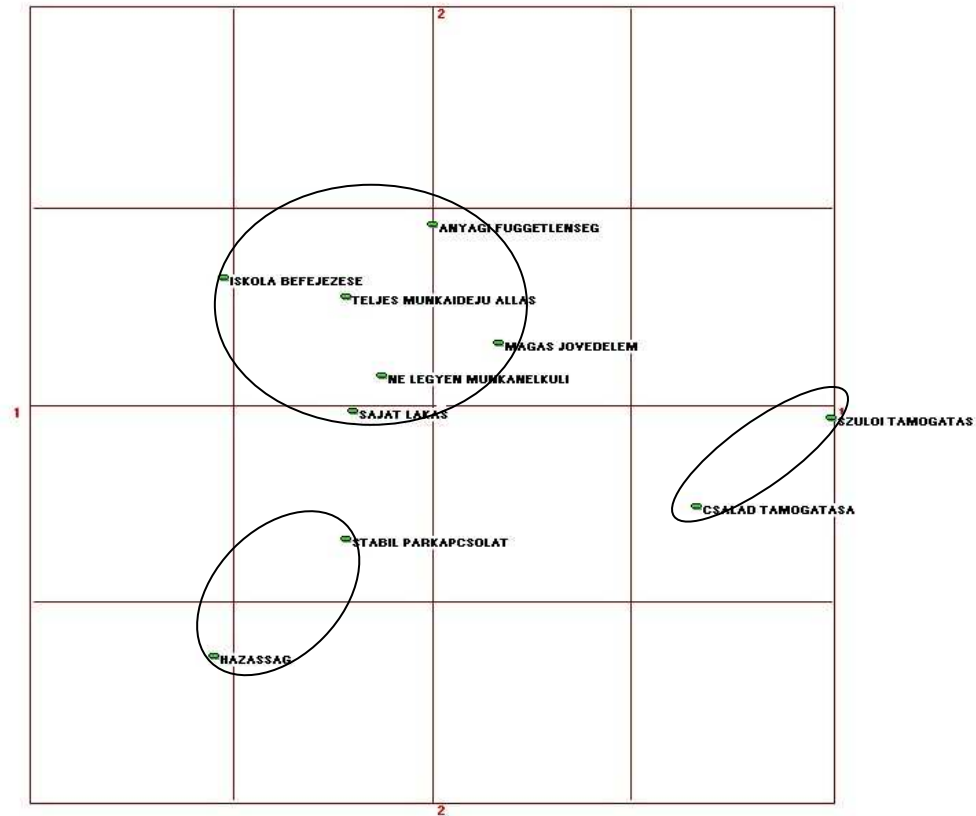
semmint az anyává váláshoz. Legkevesbé fontos kritérium az apává váláshoz a szülői támogatás és az, hogy az illető házasságban éljen. Az anyává válás esetén a magas jövedelem és a szülői támogatás számít a legkevesbé fontosnak. Akárcsak a házasságkötés tényezőinél, ezúttal is bebizonyosodott, hogy a nők fontosabbnak tartják az összes megadott szempontot ahhoz, hogy valaki gyermeket vállaljon, mint a férfiak

A kettős mérce meglete kevésbé markánsan van jelen, mint a házasság kritériumánál, ahol a férfiak vonatkozásában a munkapiaci és az anyagi dimenzióban is szigorúbb társadalmi elvárások vannak érvényben, mint a nők helyzetével számolva. A szülővé válás előfeltételeiről nyilatkozva is a munkapiaci és az anyagi dimenzióban van legnagyobb eltérés a két nem között: a teljes munkaidőjű állás és a magas jövedelem szignifikánsan fontosabbnak bizonyult az apai, semmint az anyai szerephez. A család támogatása az egyetlen olyan elvárás, amit az anyává váláshoz fontosabbnak tartanak az emberek, mint az apává váláshoz (VI. ábra).

A gyermekvállalás terének struktúrája

A Minissa modellt használtuk annak feltérképezésére, hogy az egyes változók milyen viszonyban vannak egymással, melyek azok, amelyek egy-egy klasztert alkotnak.

A VII. ábra MINISSA-modellje alapján három csoportot lehet megkülönböztetni a gyermekvállalás terében. Van egy **külső támogatást váró** csoport (szülei tudják őt támogatni, a család támogatását élveze), ezzel szemben helyezkedik el egy másik, amelyekben a munkaerő-piaci és az anyagi helyzetre, valamint az iskola befejezésére helyezik a hangsúlyt. Ezért ezt az **önmagukra támaszkodók** csoportjának kereszteltük. A harmadik csoportba kerülök a párkapcsolatban élést gondolják jelentősnek a gyermekvállaláshoz (stabil párkapcsolat vagy házasság), így őket a **partnerkapcsolatot fontosnak tartók** csoportjának hívjuk. Az ábrán az x tengely tehát egy belső-külső tengelyt jelöl. A belső térhez tartozik a párkapcsolatban élés és az anyagi és munkapiaci helyzetet leíró változók, a külső térhez pedig a családi támogatás és a szülők támogatása. Az y tengely mentén kevésbé szóródnak a változók, ezért ezt nem értelmezzük.

Esetszám: 734

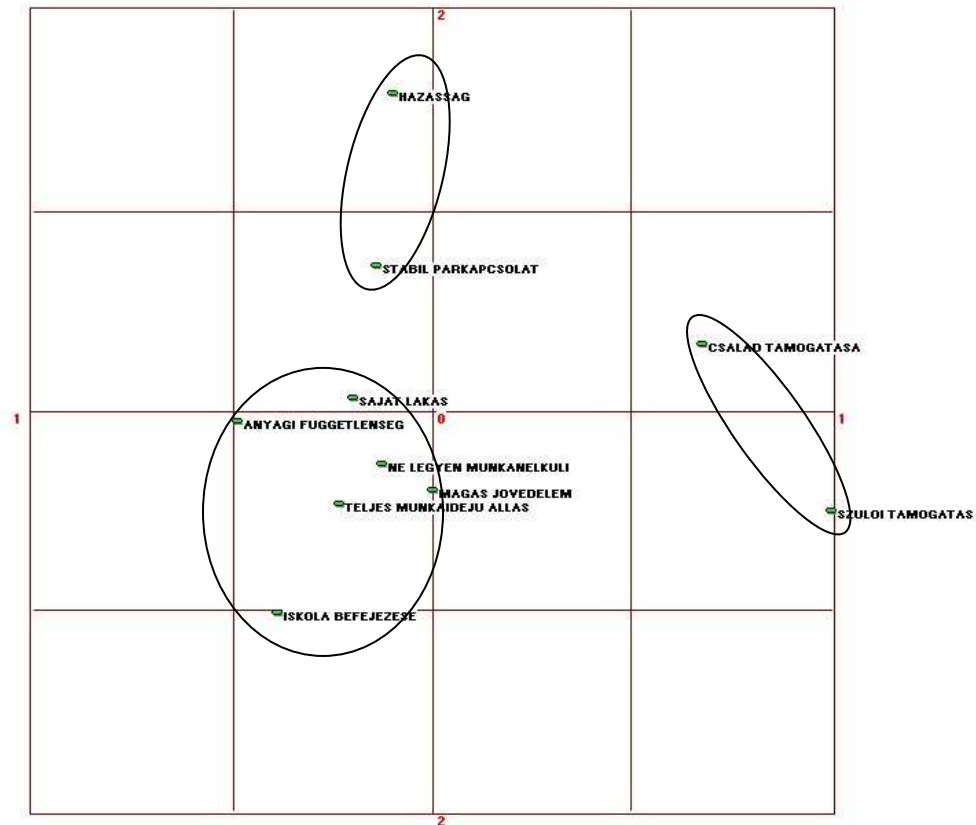
VII. Az, hogy egy nő gyermeket vállaljon, mennyire fontosak a következő dolgok?

MINISSA modell

The importance of some criteria for a woman's childbearing

Látható, hogy ugyanazok a klaszterek rajzolódtak ki az apává és az anyává válás terében, vagyis anyává válás esetében is van egy olyan csoport, amely az anyagi, munkaerő-piaci dimenzió meglétét tartja fontosnak (VIII. ábra). Ezzel szemben helyezkednek el azok, akik a család és a szülők támogatását tartják fontosnak a gyermekvállaláshoz. Szintén a belső tér részén foglalnak helyek, akik a szülői szerep vállalásához stabil párkapcsolatot és a házasságot tartják

fontosnak. Összehasonlítottuk a kialakult a klaszterek átlagait az anyává, az apává és a szülővé válás esetében külön-külön.

Esetszám: 703

VIII. Az, hogy egy férfi gyermeket vállaljon, mennyire fontosak a következő dolgok?

MINISSA modell

The importance of some criteria for a man's childbearing

*4. A klaszterek összehasonlítása férfiak és nők gyermekvállalás esetén
The comparison of the clusters concerning men/women's childbearing*

	Partner- kapcsolat klaszter	Önmagukra támaszkodók klasztere	Külső támogatás klaszter
Mi fontos az anyává váláshoz?	3,12	2,69	3,26
Mi fontos az apává váláshoz?	3,08	3,06	2,84
Szignifikancia	0,183	0,00	0,00

Esetszám: 1443

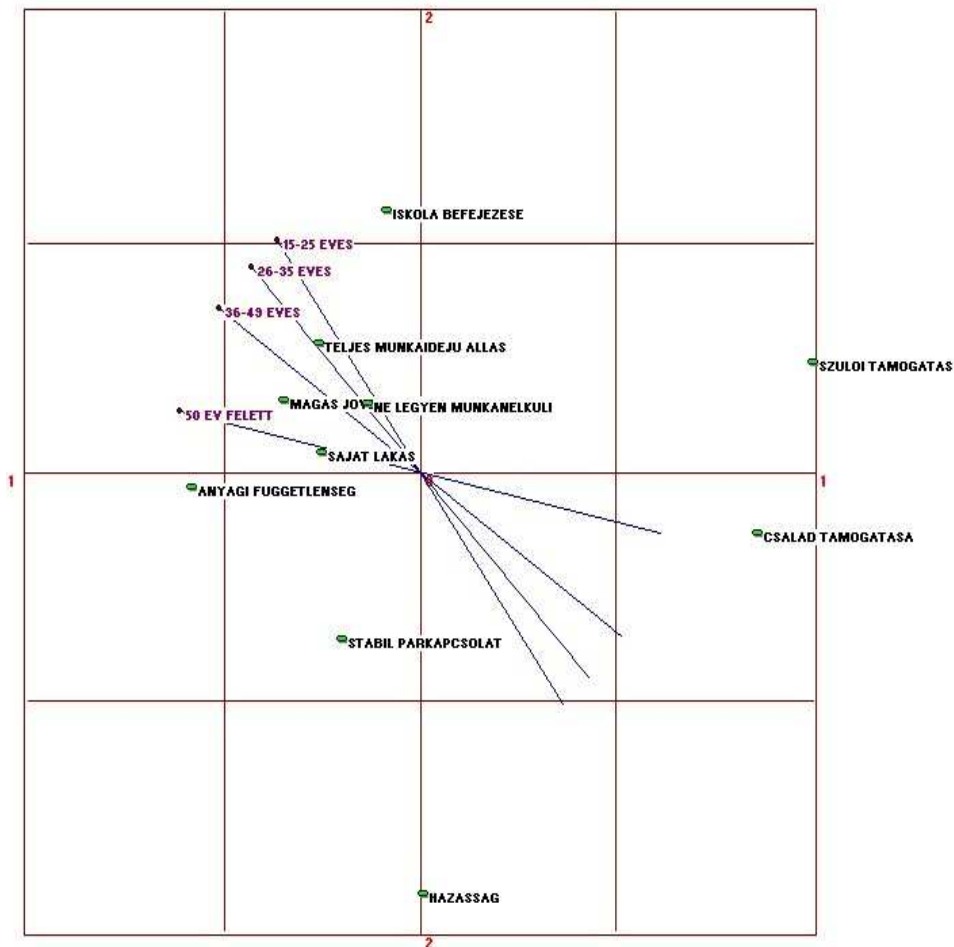
Hipotézisünkkel összhangban a társadalom úgy ítéli meg, hogy az „önmagukra támaszkodás” az apává válásnál, míg a „külső támogatás” az anyává válásnál játszik kiemelkedő szerepet. Ezzel is igazolódott, hogy a társadalomban még létezik az a tradicionális felfogás, amely a férfiakat tekinti a kenyérkeresőnek a családokban. A párkapcsolat meglétét mind az anyává, mind az apává váláshoz egyformán fontosnak tartják a válaszadók.

A gyermekvállaláshoz fontosnak tartott tényezők megítélése életkori csoportok és iskolai végzettség szerint

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy van-e különbség a különböző demográfiai-társadalmi helyzetű válaszadók vélekedésében a gyermekvállaláshoz fontos dolgokról. Az előzőekből kiderült, hogy a férfiak és nők vélekedése között nincs eltérés. Mivel az utóbbi időkben rendkívül gyors társadalmi, demográfiai változások történtek, azt vártuk, hogy az egyes kohorszok között nagy különbséget találunk. Az iskolai végzettség szerint is elemeztük, mit tartanak fontosnak a kérdezettek a szülővé váláshoz.

Az IX. ábrán látható, hogy a gyermekvállalás kritériumai a különböző kohorszok között jól elkülönülnek. A fiatalabb kohorsz számára fontosabb az iskola befejezése, a teljes munkaidejű állás, a saját lakás, mint az 50 év felett korcsoport számára. Ugyanakkor az 50 év felettek fontosabbnak tartják az anyagi függetlenséget, a magas jövedelmet és a stabil párkapcsolatot, valamint a házasságot, mint a fiatalabb korcsoportok. A családi és a szülői támogatást kevésbé gondolják fontosnak. Az, hogy 50 év feletti korosztály gondolja a legkevésbé fontosnak a családtámogatást, utalhat arra, hogy lassan Magyarországon is megjelenik az a fajta középosztálybeli szülői magatartás, amely a nyugati társadalmakhoz hasonlóan a gyermekek felnevelése után élvezni szeretné a gyermeknevelés nélküli életciklus szabadságát (Tóth 2007). A házasságot ez a korosztály szintén jobban preferálja, mint a fiatalabb korcsoport. A negyedik hipotézist a gyermekvállalásra vonatkozóan nem tudtuk igazolni. Úgy tűnik, az

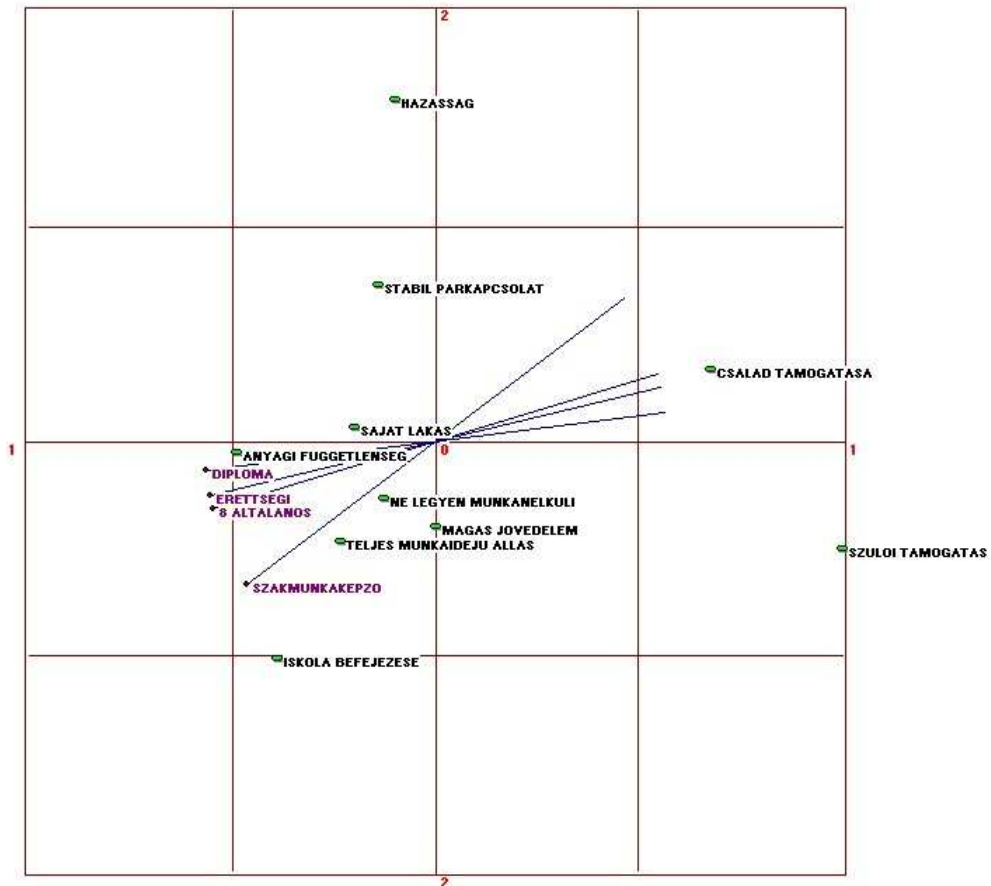
idősebb korosztály nem a munkaerő-piaci stabilitásra helyezi a hangsúlyt, hanem az anyagi függetlenségre, magas jövedelemre.

Esetszám: 1443

*IX. Korcsoportok preferenciái a gyermekvállalás terében
PROFIT modell
Different age-groups' preferences in the space of childbearing*

Végül azt mutatjuk be, hogy iskolai végzettség szerint hogyan alakulnak a vélemények a szülővé váláshoz fontosnak tartott dolgokról.

Esetszám: 1443

*X. A különböző iskolai végzettségű csoportok preferenciái
a gyermekvállalás terében
PROFIT modell*

*The preferences of groups with different educational status
in the space of childbearing*

Látható, hogy a szakmunkásképző bizonyítvánnyal rendelkezők egy kissé eltérően gondolkoznak a gyermekvállaláshoz szükséges dolgokról, mint a többi

iskolai végzettségű csoport. Ők valamivel fontosabbnak tartják az iskola befejezését, a teljes munkaidejű állást, a magas jövedelmet és azt, hogy ne legyenek munkanélküliek. A diplomával rendelkezők az anyagi függetlenséget és saját lakást vélik fontosabbnak, mint a többiek. Az ötödik hipotézis ennek alapján megerősítést nyert: az alacsonyabb iskolai végzettségűek a gyermekvállaláshoz fontosabbnak tartják a munkaerő-piaci stabilitást, mint a diplomások.

Összefoglalás

Kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy a társadalom milyen dolgok meglétét tartja fontosnak a nők és a férfiak házasságkötéséhez és gyermekvállalásához. Azt találtuk, hogy az emberek a munkaerő-piaci helyzet stabilitását (a biztos állást, a teljes munkaidejű állást, azt, hogy az illető ne legyen munkanélküli) tekintik a házasságkötés és a szülővé válás legfontosabb előfeltételének. Ezzel igazoltuk első hipotézisünket, amely szerint az összes vizsgált feltétel közül a munkaerő-piaci helyzet a legfontosabb.

A gyermekvállaláshoz ezen kívül elengedhetetlenek bizonyult a stabil párkapcsolat megléte, amelynek azonban nem szükségszerűen kell házasságnak lennie. A szülővé váláshoz egyedül az idősebb korosztály gondolja fontosnak a házasságot.

Találtunk bizonyítékot második hipotézisünk alátámasztására is, amely szerint a társadalomban továbbra is él az a szemlélet, hogy a családban elsősorban a férfinak kell a kenyérkeresőnek lennie. A házasságkötéshez és a gyermekvállaláshoz a férfiak számára fontosabbnak ítélték, hogy rendelkezzenek teljes munkaidős állással, ne legyenek munkanélküliek, magas fizetésük legyen, függetlenek legyenek anyagilag – a nők számára ezeket a dolgokat kevésbé találták fontosnak. Nem találtunk bizonyítékot a harmadik hipotézisünkre, nevezetesen, hogy ezt a kettős mércét csupán a nők tartanák fenn. Mind a férfiak, mind a nők fontosabbnak gondolják a férfiak munka-piaci helyzetét, mint a nőké a házasságkötéshez és a gyermekvállaláshoz. Megjegyzendő, hogy a nők óvatosabbak, szigorúbb kritériumokat állítanak fel mind magukkal, mind a férfiakkal szemben, amikor a házasságkötés és a gyermekvállalás feltételeiről alkotnak véleményt.

A házasság terében mutatkozik némi eltérés a két nem között: az iskola befejezése szorosabban kapcsolódik a munkaerő-piaci helyzet klaszteréhez a férfiaknál, mint a nőknél. Ez utalhat arra, hogy a férfiak az iskola befejezése után azonnal próbálnak munkát találni maguknak. A nők életútjában azonban többször előfordulhat megszakítás az iskola befejezése és a munkába állás között, például a gyermekvállalás miatt.

Az életkor metszetében végzett elemzés eredménye szerint az idősebb generáció körében nálunk is kialakulóban van egy olyan attitűd, hogy a gyermekek

felnevelése után szeretnék élvezni függetlenségüket, szeretnék, ha gyermekeik kevésbé támaszkodnának rájuk. A fiatalabb generáció azonban továbbra is elvárja a szülői támogatást.

Az iskolai végzettséget tekintve a diplomások a házasságkötéshez fontosabbnak találják a család támogatását és az iskola befejezését, a környezeti elvárások és a saját lakás viszont az ő körükben a legkevésbé fontos. A gyermekvállaláshoz azonban már az anyagi dimenziót (a saját lakást, az anyagi függetlenséget) vélik fontosnak. Iskolai végzettség tekintetében részben igazolást nyert hipotézisünk: a diplomásokkal szemben éppenséggel az alacsonyabb iskolai végzettségűek számára fontosabb, hogy ne legyenek munkanélküliek és teljes munkaidős állásuk legyen.

IRODALOM

- Blaskó, Zs. (2005): Dolgozzanak-e a nők? A magyar lakosság nemi szerepekkel kapcsolatos véleményének változásai 1988, 1994, 2002. *Demográfia*, 48/2–3. 159–186.
- Blaskó, Zs. (2006): *Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka: A „család” tematikájú ISSP 2002-es adatfelvétele elemzése.* (KSH NKI Kutatási Jelentések 82.), KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Bukodi, E. (2001): A párkapcsolat formálódás és -felbomlás néhány társadalmi meghatározója. In Nagy I. – Pongrácz Tné – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentések a nők és a férfiak helyzetéről 2001.* TÁRKI Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselői Titkárság, Budapest, 88–112.
- Bukodi, E. (2004): *Ki, mikor, kivel (nem) házasodik? Párválasztás Magyarországon.* Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó, Budapest.
- Cseh-Szombathy, L. (1979): *Családszociológiai problémák és módszerek.* Gondolat, Budapest.
- Easterlin, R. A. (1987): *Birth and Fortune. The impact of numbers on Personal Welfare.* Chicago and London.
- Frey, M. (2001): Nők és férfiak a munkaerőpiacon. In Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentések a nők és a férfiak helyzetéről 2001.* TÁRKI Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselői Titkárság, Budapest, 9–30.
- Füstös, L. – Kovács, E. – Meszéna, Gy. – S. Mosolygó, N. (2007): *Alakfelismerés. Sokváltozós statisztikai módszerek.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Heckhausen, J. (1999): *Developmental regulation in adulthood: Age-normative and sociostructural constraints as adaptive challenges.* New York, NJ. – Cambridge University Press.
- Hollós, M. – Bernardi, L. (2009): Gyermekvállalás bizonytalan időkben. *Demográfia*, 52/1. 28–39.
- Lesthaeghe, R. – Van de Kaa, D. J. (1986): Twee demografische transitities? [Two demographic transitions?] In Lesthaeghe R. – van de Kaa D.J. (eds.): *Bevolking – Groei en Krimp, Mens en Maatschappij.* Van Loghum Slaterus, Deventer, 9–24.
- Liefbroer, A. – Merz, E.M. (2010): Report on analysis of ESS data on cross-national differences in perceived norms concerning fertility-related behaviour. Letöltve:

- http://www.oeaw.ac.at/vid/repro/assets/docs/Norms_fertility-behaviour.pdf 1-41. 2010. október 06-án.
- Marini, M.M. (1984): Age and Sequencing Norms in the Transition to Adulthood. *Social Forces*, 63/1, 229–244.
- Kapitány, B. – Spéder, Zs. (2009): Gyermekvállalás. In Monostori J. – Öri P. – S. Molnár E. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai Portré 2009*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 29–41.
- Nagy, B. – Primecz, H. (2010): Nők és férfiak a szervezetben. Kísérlet a mítoszok eloszlására. Letöltve: <http://webcache.googleusercontent.com> 1–22. 2010. július 20-án.
- Pongrácz, Tné – Spéder, Zs. (2003): Élettársi kapcsolat és házasság – hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. *Szociológiai Szemle*, 2003/4. 55–75.
- Pongrácz, Tné (2007): A gyermekvállalás, gyermektelenség és a gyermek értéke közötti kapcsolat az európai régió országaiban. *Demográfia*, 50/2–3. 197–219.
- Pongrácz, Tné (2009): A párkapcsolatok jellegzetességei. In Monostori J. – Öri P. – S. Molnár E. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai Portré 2009*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 9–19.
- Rijken, A. J. – Liefbroer, A. C. (2010): Double Standards: A Cross-European Study on Differences in Norms about Non-Marital Cohabitation and Divorce for Men and Women. Elhangzott: European Population Conference, Bécs
- Settersten, R. Jr (2003): Age Structuring and the Rhythm of the Life Course. In Mortimer, J. T. – Shanahan, M. J. (eds.): *Handbook of Life Course*, Springer, US. 81–102.
- S. Molnár, E. – Dobossy, I. (2009): „Tradíciókövető” és „modernizálódó” szemléletmód a rendszerváltozás után jelentkező családi problémák érzékelésében. In S. Molnár E.: *A közvélemény tükrében*, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest. 35–58.
- Szalma, I. (2009): Az iskolai és munkaerő-piaci státus hatása a párkapcsolat-formálódásra. *Demográfia*, 52/2–3. 175–206.
- Szalma, I. (2010): *Gyermekvállalás bizonytalan munkaerő-piaci körülmények között*” Elhangzott: a RECWOWE Childbearing and work-family balance in Hungary and Europe c. konferencián, az MTA Szociológiai Kutatóintézet rendezésében.
- Thornton, A. – Young-DeMarco, L. (2001): Four decades of trends in attitudes toward family issues in the United States: The 1960s through the 1990s. *Journal of Marriage and the Family* 63. 1009–1037.
- Tóth, O. (1993): A szülővé válás időzítése az életútban. *Szociológiai Szemle*, 1993/3–4: 121–135.
- Tóth, O. (2002): Házasság és gyermek: vélekedés és viselkedés. Letöltve: <http://www.c3.hu/scripta/szazadveg/11/toth.htm>. 2010. június 10.
- Tóth, O. (2007): Fiatalok párkapcsolatai történelmi háttérrel. In Somlai P. – Bognár V. – Tóth O. – Kabai I. (szerk.): *Új Ifjúság*, Napvilág Kiadó, Budapest.
- Utasi, Á. (2002): *A bizalom hálója. Mikrotársadalmi kapcsolatok, szolidaritás*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Utasi, Á. (2004): *Feláldozott kapcsolatok*. MTA Politika Tudományok Intézete, Budapest.

Tárgyszavak:

Gyermekvállalás
Házasságkötés
Kérdőíves kutatás

ATTITUDES TOWARDS MARRIAGE AND CHILDBEARING

Abstract

Hungary is one of those countries where people regard marriage and childbearing as extremely important values. In spite of this fact, either the diminishing number of marriages or the postponement and missing of childbearing can be observed in the country. This paper examines the opinions of people on conditions necessary to get married or have child(ren). Former research succeeded in demonstrating the correlation between decreasing marriage and fertility rates: married couples are rather prone to have children than cohabiting couples (Pongrácz 2007; Szalma 2010). Having assumed that the causes of marriages and childbearing are similar, the author uses similar variables constructing models for the analysis of those phenomena. First of all, she examines whether people consider a stable position on the labour-market to the same extent necessary to marriage and childbearing and analyses the gender differences observable in the opinions in this respect. The analysis has succeeded in proving the existence of a double norm in the Hungarian society as regards marriage and childbearing: to get married and have child(ren) the respondents considered full-time job, employment, high income and financial independence more important for men than for women.

The analysis has been based on the additional questions of the fourth wave of European Social Survey related to Hungary in the course of which 1450 people of a country-wide representative sample has been questioned about their opinions on marriage and childbearing.